

Η γλωσσική πράξη των ευχαριστιών από φυσικούς και μη φυσικούς ομιλητές – σπουδαστές της Ελληνικής ως Γ2*

Αθανασία Γκούμα

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

nasiagkouma@phil.uoa.gr

Abstract

The purpose of this study is to investigate the production of the speech act of thanking by both native speakers and different proficiency levels second language (L2) learners of Greek. The data were elicited through role-plays. Participants had to perform in a series of situations that differed in the social parameters of power and distance. The results suggest that the Greek community in general use elaborate structures for thanking. Findings also seem to demonstrate that grammatical development and sociocultural knowledge affect the performance of learners which lags behind native speakers in some situations.

Keywords: linguistic politeness, second language, interlanguage, thanking

1 Εισαγωγή

Στον χώρο της κατάκτησης δεύτερης γλώσσας (στο εξής Γ2), ο κλάδος που μελετά την κατάκτηση και χρήση της πραγματολογικής γνώσης από μαθητές μιας Γ2 είναι η Πραγματολογία της Διαγλώσσας. Η έρευνα στον τομέα αυτό έχει δείξει ότι υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις ανάμεσα στα πραγματολογικά συστήματα φυσικών ομιλητών (ΦΟ) και μαθητών Γ2 (Bardovi-Harlig 2001, Bella 2016, Díaz-Pérez 2005, Félix-Brasdefer 2007, Hinkel 1992, Schauer 2009). Ειδικά στον τομέα των γλωσσικών πράξεων, χρησιμοποιούνται διαφορετικές στρατηγικές και σε διαφορετικές συχνότητες (Bella 2014, 2016, Özdemir & Rezvani 2010, Rose & Kasper 2001). Στόχος της παρούσας εργασίας είναι μια πρώτη προσέγγιση της πραγμάτωσης της γλωσσικής πράξης της ευχαριστίας από ΦΟ σε περιβάλλοντα με ποικίλες κοινωνικές παραμέτρους και η παραβολή με την αντίστοιχη μη φυσικών ομιλητών (ΜΦΟ) διαφορετικών επιπέδων γλωσσομάθειας. Η γλωσσική πράξη της ευχαριστίας συχνά παραμελείται στη διδακτική πρακτική, θεωρούμενη ως εύκολη να κατακτηθεί. Ωστόσο, ο ρόλος της είναι θεμελιώδης για τις διαπροσωπικές σχέσεις, την καθημερινή αλληλεπίδραση και τη δήλωση ευγένειας και η πραγμάτωσή της επηρεάζει την εικόνα μας για τον συνομιλητή μας.

* Η παρούσα έρευνα υποστηρίζεται οικονομικά από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ) και το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛΙΔΕΚ) και υλοποιείται στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος Learning, Teaching and Learning to Teach in Greek as a Second Language (LETEGR2) (Κ.Ε. 1656).

Ευχαριστώ τις κυρίες Μπέλλα και Σηφianού για τις πολύτιμες επισημάνσεις τους, η ευθύνη για όσα γράφονται είναι αποκλειστικά δική μου.

2 Θεωρητικό πλαίσιο

Η παρούσα εργασία εξετάζει την ευχαριστία στο πλαίσιο της θεωρίας των γλωσσικών πράξεων και της γλωσσικής ευγένειας. Σύμφωνα με την πρώτη, χρησιμοποιούμε τη γλώσσα επιδιώκοντας ένα επικοινωνιακό αποτέλεσμα. Κατά τον Searle (1969) η ευχαριστία ανήκει στις εκφραστικές γλωσσικές πράξεις και προτυπικά εκφράζει ευγνωμοσύνη ή εκτίμηση του ομιλητή για κάποια πράξη του συνομιλητή η οποία θεωρεί ότι τον ωφέλησε.

Στη δεύτερη, τη θεωρία της γλωσσικής ευγένειας των Brown και Levinson (1987), κεντρική έννοια είναι το πρόσωπο (face), η δημόσια εικόνα που όλα τα μέλη μιας κοινότητας διεκδικούν (1987: 61). Το πρόσωπο έχει θετική και αρνητική όψη. Η πρώτη αποτελεί την επιθυμία για αποδοχή, εκτίμηση και επιδοκμασία, ενώ η δεύτερη την επιθυμία για ελεύθερη δράση χωρίς περιορισμούς και επιβαρύνσεις (1987: 13). Οι δύο όψεις του προσώπου συνυπάρχουν σε κάθε άτομο -ομιλητή και ακροατή- αλλά και αλληλοσυγκρούονται. Υπάρχουν γλωσσικές πράξεις που θεωρούνται απειλητικές για μια όψη του προσώπου τόσο του ομιλητή όσο και του συνομιλητή. Ο βαθμός απειλής των γλωσσικών πράξεων είναι πολιτισμικά προσδιορισμένος και αποτελεί συνάρτηση των κοινωνικών παραμέτρων της διεπίδρασης (1987: 76, 79). Γι' αυτό αξιολογούνται στρατηγικές (θετικής και αρνητικής) ευγένειας που περιορίζουν τον απειλητικό χαρακτήρα τους. Στη θεωρία της γλωσσικής ευγένειας, η ευχαριστία θεωρείται απειλητική για το αρνητικό πρόσωπο του ομιλητή (1987: 67), καθώς αναγνωρίζει την ευεργεσία από τον συνομιλητή και αποδέχεται την οφειλή απέναντί του. Παράλληλα, η ακατάλληλη έκφρασή της μπορεί να απειλήσει τόσο το θετικό όσο και το αρνητικό πρόσωπο του ομιλητή, από τη μια πλευρά παρουσιάζοντάς τον περισσότερο αποστασιοποιημένο, ψυχρό ακόμα και αγνώμονα -όταν θεωρείται ελλιπής- ή, από την άλλη πλευρά -όταν θεωρείται επιτηδευμένη- υποχρεωμένο και σε υπερβολικό βαθμό εξαρτώμενο από τον συνομιλητή ή αντίθετα υποκριτή και βερμπαλιστή.

Η ως τώρα έρευνα της γλωσσικής πράξης της ευχαριστίας την εξετάζει τόσο δομικά όσο και λειτουργικά. Δομικά, είναι μια αποκριτική πράξη (retrospective/reactive act), αφού απαντά και ερμηνεύει μια -γλωσσική ή μη- πράξη του συνομιλητή. Πιο συγκεκριμένα, αποτελεί το δεύτερο μέρος μιας τριμερούς δομής: αντικείμενο ευχαριστίας, ευχαριστία, απάντηση στην ευχαριστία (Coulmas 1981: 71· Haverkate 1993: 160). Εγγενώς είναι συνυφασμένη με την ευγένεια και επιδέχεται υποστηρικτικές κινήσεις που την ενισχύουν (Aijmer 1996: 78, Leech 1983: 84).

Λειτουργικά, όλοι οι ερευνητές αναγνωρίζουν τη σημασία της για την ενδυνάμωση των διαπροσωπικών σχέσεων και τον ρόλο της ως συνεκτικού στοιχείου μεταξύ των μελών μιας γλωσσικής κοινότητας (Coulmas 1981: 81, Jung 1994: 20, Lakoff 1973: 298, Leech 1983: 104). Ο Coulmas (1981: 71), επίσης, διαπιστώνει την μεγάλη συχνότητα και τυποποίησή της και την επίγνωση των ΦΟ για κατάλληλη πραγμάτωσή της στις εκάστοτε επικοινωνιακές περιστάσεις. Τέλος, σημειώνει πως υπόκειται σε πολιτισμικές νόρμες, αποτελεί δηλαδή τμήμα της θεωρούμενης ευγενικής συμπεριφοράς σε μια κοινότητα. Στο ίδιο μήκος κύματος οι Eisenstein και Bodman (1993: 64), εστιάζοντας στην αγγλική γλώσσα, αναφέρουν ότι ο θεμελιώδης ρόλος της στην εδραίωση κοινωνικών δεσμών προκύπτει από τη ρητή διδασκαλία στα παιδιά, την υψηλή συχνότητα και τον συναισθηματικό αντίκτυπο που έχει η επιτυχής ή μη έκφρασή της. Έτσι διαπιστώνουν πως η ευχαριστία είναι μια σύνθετη γλωσσική πράξη που περιλαμβάνει τόσο θετικά όσο και αρνητικά συναισθήματα εκ μέρους και των δύο συνομιλητών.

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει αυξημένο ερευνητικό ενδιαφέρον για την γλωσσική πράξη της ευχαριστίας από μαθητές Γ2 (ενδεικτικά Bardovi-Harlig, Rose & Nickels 2008, De Pablos Ortega 2011, 2015, Demir & Takkak 2016, Díaz-Pérez 2005, Kia & Salehi 2013, Lanteigne & Crompton 2011, Özdemir & Rezvani 2010, Schauer & Adolphs 2006 κ.α.), ωστόσο για τα ελληνικά η συνολική έρευνα για την ευχαριστία είναι πολύ περιορισμένη (Bella 2016). Στόχος σε αυτή την εργασία είναι η πρώτη προσέγγιση της πραγμάτωσής της και από ΦΟ και από ΜΦΟ διαφορετικών επιπέδων.

3 Μεθοδολογία

3.1 Συμμετέχοντες και εργαλεία

Στην έρευνα συμμετείχαν δύο ομάδες. Η πρώτη αποτελούσε την ομάδα ελέγχου και απαρτιζόταν από 30 ΦΟ της Ελληνικής. Η δεύτερη αποτελούνταν από 30 ΜΦΟ μαθητές της Ελληνικής επιπέδων Α2, Β1, Β2, Γ1 και Γ2. Όλοι οι ΜΦΟ ήταν μαθητές του προγράμματος ΘΥΕΣΠΑ του Διδασκαλείου Νέας Ελληνικής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η κατανομή τους στα επίπεδα γλωσσομάθειας έγινε με κοινό διαγνωστικό διαγώνισμα το οποίο δόθηκε και αξιολογήθηκε από τους διδάσκοντες του αντίστοιχου φορέα και η συλλογή δεδομένων διεξήχθη την πρώτη εβδομάδα των μαθημάτων. Στον Πίνακα 1 φαίνεται η κατανομή των συμμετεχόντων ΜΦΟ ανά επίπεδο γλωσσομάθειας. Σημειώνεται ότι σε αυτό το στάδιο της έρευνας κριτήρια όπως η ηλικία ή το ακαδημαϊκό επίπεδο δεν ήταν δυνατό να αντιστοιχιστούν στις δύο ομάδες ομιλητών.

Επίπεδο γλωσσομάθειας	A2	B1	B2	Γ1	Γ2
Συμμετέχοντες	5	7	6	6	7

Πίνακας 1 | Επίπεδο γλωσσομάθειας των ΜΦΟ

Τα εργαλεία που δημιουργήθηκαν και αξιοποιήθηκαν ήταν μία σειρά παιχνιδιών ρόλων, ένα πρωτόκολλο προφορικού αναστοχασμού και ένα ερωτηματολόγιο προσωπικών στοιχείων. Τα δύο τελευταία αναλύθηκαν ποιοτικά και αξιοποιήθηκαν στην ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Συγκεκριμένα, το πρωτόκολλο προφορικού αναστοχασμού είχε στόχο να συμπληρώσει την εικόνα που έδιναν τα προφορικά δεδομένα και να ενισχύσει την εγκυρότητα του βασικού εργαλείου. Η μέθοδος αυτή επιτρέπει την πρόσβαση στην αντίληψη που έχει ο μαθητής για κάθε περίπτωση και την εκτίμηση της πραγματολογικής και κοινωνιοπολιτισμικής γνώσης και της γνωστικής επεξεργασίας του (Félix-Brasdefer 2010: 53). Τα παιχνίδια ρόλων, ως μέθοδος συλλογής δεδομένων για την εξέταση των γλωσσικών πράξεων, έχουν πολλά πλεονεκτήματα με κύρια τον έλεγχο περικειμενικών παραμέτρων και τον διεπιδραστικό χαρακτήρα (Félix-Brasdefer 2010: 53, Yuan 2001: 284). Εν προκειμένω, τα παιχνίδια ρόλων ήταν ανοιχτά αναφορικά με την ευχαριστία, μορφή που κρίθηκε καταλληλότερη λόγω της αποκριτικής και εκφραστικής φύσης της, ώστε να μπορούν να προκύψουν αυθόρμητα δεδομένα, χωρίς τη διαμεσολάβηση προετοιμασίας. Εξάλλου, τα προφορικά δεδομένα, με οποιαδήποτε μέθοδο συλλογής, είναι πλησιέστερα στον αυθεντικό καθημερινό λόγο απ' ό,τι τα γραπτά (Yuan 2001: 278).

Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να δραματοποιήσουν με έναν εκπαιδευμένο ερευνητή 9 σενάρια που δίνονταν με τυχαία σειρά σε καθέναν, εκ των οποίων τα 3 ήταν παραπλανητές, ώστε να αποφευχθεί η μηχανιστική απόκριση. Η αξιοπιστία του

εργαλείου ελέγχθηκε και βρέθηκε ισχυρός δείκτης εσωτερικής συνοχής Cronbach $\alpha = .801$.

Στα έξι σενάρια-στόχους οι συμμετέχοντες καλούνταν να ζητήσουν κάτι από τον συνομιλητή τους, αυτός εκπλήρωνε το αίτημά τους και εξετάζονταν αν και πώς επιτελείται η γλωσσική πράξη της ευχαριστίας -χωρίς να έχει ζητηθεί ρητά. Τα σενάρια διαφοροποιούνταν ως προς τις κοινωνικές παραμέτρους της απόστασης και της επιβολής. Άλλο ένα στοιχείο που εξετάστηκε συμπληρωματικά είναι η παράμετρος της στοιχειώδους κατάστασης¹. Έτσι, διαμορφώθηκαν οι περιστάσεις επικοινωνίας που παρουσιάζονται στον Πίνακα 2. Στόχος ήταν να εξεταστεί ο ρόλος των παραπάνω κοινωνικών παραμέτρων στην ανταπόκριση των ΜΦΟ.

Σενάριο	Απόσταση	Επιβολή	Στοιχειώδης κατάσταση
Φίλος	-	-	-
Πελάτης	+	-	+
Γείτονας	+	-	-
Εργοδότης/Διευθυντής	+	+	-
Υπάλληλος	+	+	-
Φοιτητής	+	+	-

Πίνακας 2 | Οι κοινωνικές παράμετροι στα επιμέρους σενάρια

3.2 Κωδικοποίηση των δεδομένων

Η ανάλυση των ελληνικών δεδομένων οδήγησε στη εξ αρχής δημιουργία ενός συστήματος κωδικοποίησης το οποίο, ωστόσο, αξιοποιεί και στοιχεία προγενέστερων ταξινομήσεων (Aijmer 1996, Haverkate 1984, Blum-Kulka et al. 1989). Η ταξινόμηση της ευχαριστίας που δημιουργήθηκε διαρθρώνεται σε επιμέρους κατηγορίες και υποκατηγορίες με κριτήριο τη μορφή της γλωσσικής πράξης και το είδος της τροποποίησης, όμως λόγω περιορισμού έκτασης η παρούσα εργασία περιορίστηκε σε μια αδρομερή διάκριση. Διακρίνονται έξι υποκατηγορίες της μορφής των γλωσσικών πράξεων και ενδεικτικές πραγματώσεις τους δίνονται στον Πίνακα 3:

- απλή άμεση Γ.Π., (εμφάνιση μόνο του ρητού επιτελεστικού *ευχαριστώ*)
- άμεση Γ.Π. με τροποποίηση εξωτερική (αξιοποιούνται υποστηρικτικές κινήσεις)
- άμεση Γ.Π. με τροποποίηση εσωτερική (αξιοποιούνται εσωτερικά στοιχεία)
- άμεση ευχαριστία με συνδυασμό εσωτερικής και εξωτερικής τροποποίησης
- έμμεση Γ.Π., από την οποία απουσιάζει το ρητό επιτελεστικό, αλλά υποκαθίσταται από κάποια υποστηρικτική κίνηση
- μη πραγμάτωση της ευχαριστίας.

Απλή άμεση Γ.Π.	Άμεση Γ.Π. με τροποποίηση			Έμμεση Γ.Π.	Απουσία
	Εξωτερική	Εσωτερική	Συνδυασμός		

¹ Ο συνομιλητής προβλέπεται -ως και είναι υποχρεωμένος- λόγω του ρόλου του στην διεπίδραση της επικοινωνίας να ικανοποιήσει το αίτημα (House 1989: 106).

<i>Ευχαριστώ</i>	<i>Ευχαριστώ, να είστε καλά Είσαι η καλύτερη φίλη, ευχαριστώ</i>	<i>Σε ευχαριστώ Ευχαριστώ πολύ</i>	<i>Σε ευχαριστώ πολύ, με έσωσες</i>	<i>Τι καλά Εντάξει, θα προσπαθήσω κι εγώ για το καλύτερο</i>	
------------------	--	--	-------------------------------------	--	--

Πίνακας 3 | Ταξινόμηση της πραγμάτωσης της ευχαριστίας

4 Αποτελέσματα – Ερμηνεία

Στην ενότητα που ακολουθεί αρχικά εξετάζεται η πραγμάτωση από ΦΟ, σε μία προσπάθεια αποτύπωσης των κανονικοτήτων για τα ελληνικά, και στη συνέχεια των ΜΦΟ, εστιάζοντας σε ό,τι παρουσιάζει ενδιαφέρον αναφορικά με τη διαγλώσσα των μαθητών. Ο Πίνακας 4 περιλαμβάνει τα ποσοστά εμφάνισης της κάθε μορφής γλωσσικής πράξης ανά ομάδα:

Φίλος						
	A2	B1	B2	Γ1	Γ2	ΦΟ
ΑΜΕΣΗ ΑΠΑΗ	20%	14,3%				
ΑΜΕΣΗ/ ΕΞΩΤ. ΤΡΟΠ.		14,3%				3,3%
ΑΜΕΣΗ/ ΕΣΩΤ ΤΡΟΠ.	40%	42,9%	16,7%	33,3%	28,6%	3,3%
ΑΜΕΣΗ/ ΣΥΝΔ. ΤΡΟΠ.	40%	28,6%	83,3%	66,7%	71,4%	63,3%
ΕΜΜΕΣΗ						30%
Πελάτης						
	A2	B1	B2	Γ1	Γ2	ΦΟ
ΑΜΕΣΗ ΑΠΑΗ	20%	14,3%	33,3%		42,9%	3,3%
ΑΜΕΣΗ/ ΕΞΩΤ. ΤΡΟΠ.		14,3%				3,3%
ΑΜΕΣΗ/ ΕΣΩΤ ΤΡΟΠ.	20%	28,6%	50%	33,3%	14,3%	23,3%
ΑΜΕΣΗ/ ΣΥΝΔ. ΤΡΟΠ.		14,3%			14,4%	3,3%
ΕΜΜΕΣΗ		28,6%	16,7%	16,7%		26,7%
ΑΠΟΥΣΙΑ	60%			50%	28,6%	40%
Γείτονας						
	A2	B1	B2	Γ1	Γ2	ΦΟ
ΑΜΕΣΗ ΑΠΑΗ	60%	14,3%				3,3%
ΑΜΕΣΗ/ ΕΞΩΤ. ΤΡΟΠ.	20%	14,3%			14,3%	3,3%
ΑΜΕΣΗ/ ΕΣΩΤ ΤΡΟΠ.		28,6%	66,7%		42,9%	20%
ΑΜΕΣΗ/ ΣΥΝΔ. ΤΡΟΠ.	20%	42,9%	33,3%	100%	28,6%	70%
ΕΜΜΕΣΗ					14,3%	3,3%
ΑΠΟΥΣΙΑ						
Διευθυντής						
	A2	B1	B2	Γ1	Γ2	ΦΟ
ΑΜΕΣΗ ΑΠΑΗ	40%	14,3%				
ΑΜΕΣΗ/ ΕΞΩΤ. ΤΡΟΠ.	20%	28,6%				3,3%
ΑΜΕΣΗ/ ΕΣΩΤ ΤΡΟΠ.	20%	14,3%	16,7%		14,3%	23,3%
ΑΜΕΣΗ/ ΣΥΝΔ. ΤΡΟΠ.			66,7%	83,3%	71,4%	66,6%
ΕΜΜΕΣΗ		28,6%	16,7%	16,7%	14,3%	6,6%
Υπάλληλος						
	A2	B1	B2	Γ1	Γ2	ΦΟ
ΑΜΕΣΗ ΑΠΑΗ	40%	42,9%				
ΑΜΕΣΗ/ ΕΞΩΤ. ΤΡΟΠ.		14,3%	16,7%			
ΑΜΕΣΗ/ ΕΣΩΤ ΤΡΟΠ.	20%	28,6%	66,7%	83,3%	57,1%	3,3%
ΑΜΕΣΗ/ ΣΥΝΔ. ΤΡΟΠ.			16,7%	16,7%	42,9%	83,3%
ΕΜΜΕΣΗ	20%					13,3%
ΑΠΟΥΣΙΑ	20%	14,3%				
Φοιτητής						
	A2	B1	B2	Γ1	Γ2	ΦΟ
ΑΜΕΣΗ ΑΠΑΗ	40%	14,3%		16,7%		
ΑΜΕΣΗ/ ΕΞΩΤ. ΤΡΟΠ.						3,3%
ΑΜΕΣΗ/ ΕΣΩΤ ΤΡΟΠ.		14,3%	83,3%	50%	28,6%	6,6%
ΑΜΕΣΗ/ ΣΥΝΔ. ΤΡΟΠ.	40%	14,3%	16,7%	33,3%	71,4%	76,7%
ΕΜΜΕΣΗ		28,6%				13,3%
ΑΠΟΥΣΙΑ	20%	28,6%				
ΑΠΟΥΣΙΑ	20%	14,3%				

Πίνακας 4 | Η κατανομή των γλωσσικών πράξεων ανά ομάδα και περίσταση επικοινωνίας

4.1 Φυσικοί ομιλητές

Οι ΦΟ χειρίστηκαν διαφορετικά κάθε περίσταση επικοινωνίας. Στο σενάριο του φίλου σε υψηλό ποσοστό (63,3%) επέλεξαν να ευχαριστήσουν αξιοποιώντας συνδυασμό τροποποίησης ή την έμμεση γλωσσική πράξη (30%), στον ρόλο του πελάτη συχνά δεν ευχαρίστησαν (40%) ή αξιοποίησαν μόνο εσωτερική τροποποίηση (23,3%) ή έμμεση ευχαριστία (26,7%) και στον ρόλο του γείτονα παρατηρείται ότι στην πλειονότητά τους

(70%) αξιοποίησαν τον συνδυασμό στρατηγικών και γενικά ενίσχυσαν την ευχαριστία τους. Σε όλες τις περιστάσεις που αναπτύσσεται σχέση ιεραρχίας, επέλεξαν σε πολύ υψηλό ποσοστό συνδυασμό στρατηγικών για να υποστηρίξουν την ευχαριστία τους.

Επιχειρώντας μια ερμηνεία των πραγματώσεων των ΦΟ παρατηρείται ότι σπανιότατα (συνολικά 1,1%) αξιοποιούν μόνο το ρητό επιτελεστικό *ευχαριστώ* και μόνο στις περιστάσεις που εμφανίζουν το χαρακτηριστικό +απόσταση, -επιβολή (ρόλοι πελάτη και γείτονα). Φαίνεται ότι η χρήση του θεωρείται τυπική και ανεπαρκής. Αντιθέτως, η ενισχυμένη με συνδυασμό τροποποίησης *ευχαριστία*, είναι η συχνότερη σε όλες τις περιστάσεις (60,5% συνολικά), με εξαίρεση αυτή του πελάτη. Αυτή η τάση υποστήριξης της ευχαριστίας και χρήσης πιο επεξεργασμένων συμβολών δηλώνει ενδεχομένως την προσπάθεια διατήρησης και ενίσχυσης του θετικού προσώπου του ομιλητή και προσδίδει ειλικρίνεια κάνοντας τον λόγο πιο πειστικό (Aijmer 1996: 51, 78, Jung 1994: 5, Leech 1983: 84,). Αξιοσημείωτη είναι η συχνότατη πρόκριση αυτής της επιλογής και στις περιπτώσεις +απόσταση, +επιβολή εκ μέρους του συνομιλητή (ρόλοι υπαλλήλου και φοιτητή). Αυτό ίσως να δείχνει ότι η πρόθεση εκδήλωσης σεβασμού της ιεραρχίας επιδιώκεται να αποτυπωθεί και στον βαθμό επεξεργασίας του λόγου. Από τα τρία ιεραρχημένα περιβάλλοντα μόνο στην περίπτωση του διευθυντή το ποσοστό του συνδυασμού τροποποίησης είναι χαμηλότερο και επιλέγεται και η χρήση εσωτερικής μόνο τροποποίησης (23,3%) ή έμμεσης γλωσσικής πράξης (6,6%). Έτσι φαίνεται ότι είναι ανάμεικτη η αντίληψη για ανάγκη υποστήριξης της ευχαριστίας όταν ο ομιλητής υπερέχει ιεραρχικά. Η περίπτωση στην οποία επιστρατεύεται πιο μαζικά ο συνδυασμός τροποποίησης είναι του υπαλλήλου (83,3%), όπου υπάρχει επιβολή από τον συνομιλητή σε εργασιακό περιβάλλον. Το τελευταίο πιθανόν να λειτουργεί ως διαφοροποιητικός παράγοντας που επιβάλλει εντονότερη ενίσχυση της ευχαριστίας, ενώ απέναντι στον καθηγητή ο φοιτητής αισθάνεται περισσότερη αλληλεγγύη και εγγύτητα στην ελληνική γλωσσική κοινότητα (Koutsantoni 2004: 122).

Τέλος, η έμμεση γλωσσική πράξη έχει μεγάλη συχνότητα στην οικεία περίσταση και στη στοιχειώδη ανταπόκριση (ρόλοι φίλου και πελάτη). Στην πρώτη αποτυπώνει την εγγύτητα, αλληλεγγύη και αποφυγή της τυπικότητας, καθώς η ρητή δήλωση του *ευχαριστώ* ίσως να θεωρούνταν ανάρμοστη, λόγω των συνδηλώσεων τυπικότητας που φέρει, που θα την καθιστούσαν απειλητική για το θετικό πρόσωπο του ομιλητή (πρβλ. Economidou-Kogetsidis 2008: 125, Sifianou 1992: 91). Στη δεύτερη μπορεί να ερμηνευτεί ως σκόπιμος μετριασμός, εφόσον η αλληλεπίδραση δεν είναι τόσο απειλητική για το πρόσωπο του ομιλητή (Economidou-Kogetsidis 2008: 114), καθώς η εξυπηρέτηση προβλέπεται από τον ρόλο του συνομιλητή και η συνομιλία-συναλλαγή συνεχίζεται. Εξάλλου, σε αυτή την περίσταση είναι συχνότατη (40%) και η απουσία ευχαριστίας για τον ίδιο λόγο.

Από τον τρόπο πραγμάτωσης της ευχαριστίας στο συγκεκριμένο δείγμα ΦΟ προκύπτει ένα στοιχείο που συχνά έχει διαπιστωθεί στην πραγματολογική έρευνα της Ελληνικής, ότι η ελληνική κοινωνία είναι προσανατολισμένη στη θετική ευγένεια (Antonopoulou & Sifianou 2003, Bella 2009, 2014, Pavlidou 1994, Sifianou 1992). Επιλέγεται ενίσχυση του θετικού προσώπου των συνομιλητών και ανάδειξη των δεσμών και της εμπλοκής τους. Βέβαια, προτυπικά η ευχαριστία είναι απειλητική για το αρνητικό πρόσωπο του ομιλητή, έτσι είναι πιθανό με τη συσσώρευση στρατηγικών για την ενίσχυσή της να επιδιώκεται και η αποκατάστασή του. Ο ομιλητής ενισχύοντας τον λόγο του αποζημιώνει λεκτικά τον συνομιλητή για την πράξη ευεργεσίας του, αποκαθιστά την ισορροπία ανταποδίδοντάς του τη θετική στάση. Έτσι, συγχρόνως μετριάζεται η απειλή για το αρνητικό πρόσωπο και συμπληρωματικά ενισχύεται το θετικό.

4.2. Μη φυσικοί ομιλητές

Εξετάζοντας τις επιλογές των ΜΦΟ, είναι φανερό η εξέλιξη της διαγλώσσας των μαθητών, καθώς προχωρούν τα επίπεδα γλωσσομάθειας.

Στο αρχάριο επίπεδο (Α2) επιτυχέστερα ανταποκρίθηκαν στην οικεία περίσταση (φίλος), ενισχύοντας τη συμβολή τους, και στον ρόλο του πελάτη. Αντίθετα, στα τυπικά ή ιεραρχημένα περιβάλλοντα ενίοτε δυσκολεύτηκαν να ολοκληρώσουν τον διάλογο ή συχνά κατέφυγαν σε φορμουλαϊκή χρήση του ρητού επιτελεστικού *ευχαριστώ*, αδυνατώντας να προσαρμόσουν την πραγματάωσή τους στην εκάστοτε συνθήκη. Φαίνεται ότι σε αυτό το επίπεδο η πραγματολογική ικανότητα είναι σε πρώιμο στάδιο. Εξάλλου, όπως δήλωσαν και οι περισσότεροι στο πρωτόκολλο προφορικού αναστοχασμού, τα επίσημα περιβάλλοντα τούς προβλημάτισαν και σε λεξιλογικό επίπεδο και ως κοινωνική διεπίδραση προς διαχείριση, ενώ ένιωθαν εξοικειωμένοι από τα μαθήματά τους με τον ρόλο του πελάτη και του φίλου.

Οι μαθητές του επιπέδου Β έτειναν σε πιο επεξεργασμένες δομές συνολικά. Φαίνεται ότι έχουν κατακτήσει κάποιους πραγματογλωσσικούς μηχανισμούς και τους επιστρατεύουν επιδεικνύοντας την κοινωνιοπραγματολογική τους ικανότητα στον χειρισμό ορισμένων περιστάσεων. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές του επιπέδου Β1 εισήγαγαν την τροποποίηση της ευχαριστίας (κυρίως εσωτερική) σε οικεία και τυπικά μη ιεραρχημένα περιβάλλοντα (πελάτης, γείτονας), ενώ δυσκολεύτηκαν να ανταποκριθούν στα ιεραρχημένα χρησιμοποιώντας απλούστερες δομές. Οι μαθητές του Β2 επιπέδου εμφάνισαν υψηλή συχνότητα τροποποιημένων πραγματώσεων σε όλες τις περιστάσεις, εκτός από αυτήν του πελάτη. Μάλιστα, όταν δεν τους δέσμευε κάποια ιεραρχία (ρόλος φίλου και διευθυντή), επέλεξαν συνδυασμό τροποποίησης, ενώ, όταν δεσμεύονταν από ιεραρχικές σχέσεις (ρόλος υπαλλήλου και φοιτητή), επέλεξαν περισσότερο φορμουλαϊκά την εσωτερική μόνο τροποποίηση.

Στο επίπεδο Γ1 οι πραγματώσεις των μαθητών μοιάζουν πολύ με αυτές των ΦΟ σε όλες τις περιπτώσεις, εκτός από αυτές όπου υπήρχε η παράμετρος +επιβολή από την πλευρά του συνομιλητή (υπάλληλος, φοιτητής). Εκεί συχνότερα κατέφυγαν σε φορμουλαϊκή εσωτερική μόνο τροποποίηση που προδίδει τυπικότητα οδηγούμενοι σε πραγματολογική αποτυχία. Άξια μνείας είναι η περίπτωση του γείτονα όπου υπήρξε απόλυτη συμφωνία (100%) των μαθητών Γ1 στην αξιοποίηση συνδυασμού στρατηγικών για να υποστηρίξουν την ευχαριστία τους, σε αντίθεση με την αμήχανη ανταπόκριση των μαθητών επιπέδου Γ2, όπου κυριάρχησε η φορμουλαϊκή εσωτερική τροποποίηση (42,9%).

Τέλος, οι ευχαριστίες των μαθητών επιπέδου Γ2 εμφανίζουν ιδιομορφίες που ερμηνεύονται. Συνολικά οι πραγματώσεις τους μοιάζουν πολύ με αυτές των ΦΟ εκτός από τον ρόλο του υπαλλήλου και του γείτονα, όπου περιορίστηκαν στην εσωτερική τροποποίηση. Το γεγονός αυτό προκαλεί εντύπωση, αφενός γιατί το περιβάλλον +απόσταση, -επιβολή (γείτονας) δεν προβλημάτισε χαμηλότερα επίπεδα που εμφανίζουν ποσοστά πλησιέστερα σε αυτά των ΦΟ, αφετέρου γιατί η μόνη διαφοροποίηση των σεναρίων του υπαλλήλου και του φοιτητή είναι το εργασιακό και ακαδημαϊκό περιβάλλον αντίστοιχα και φαίνεται ότι αυτή η κοινωνική παράμετρος επηρέασε την επιτυχή πραγματάωση. Το αποτέλεσμα αυτό πιθανόν να ερμηνεύεται από τα ιδιαίτερα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος του Γ2 επιπέδου. Όλοι οι σπουδαστές ήταν σερβικής καταγωγής, φοιτητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της Νέας Ελληνικής στη χώρα τους. Έτσι, ήταν εξοικειωμένοι με τη διαχείριση τυπικών επικοινωνιακών καταστάσεων στον ακαδημαϊκό χώρο, αλλά όχι με το εργασιακό περιβάλλον -όπως δήλωσαν και στο πρωτόκολλο προφορικού αναστοχασμού. Αυτό ίσως εξηγεί και την αμήχανη διαχείριση της περίπτωσης του γείτονα, καθώς φαίνεται

ότι δεν είναι αντίστοιχα εξοικειωμένοι με την καθημερινή γλωσσική χρήση σε τυπικά και μη ιεραρχημένα περιβάλλοντα.

5 Συμπεράσματα

Η εξέταση της ευχαριστίας μετά την εκπλήρωση αιτήματος, ενδυναμώνει την άποψη ότι η ελληνική είναι μια κοινωνία προσανατολισμένη στη θετική ευγένεια (Antonopoulou & Sifianou 2003, Bella 2009, 2014, Pavlidou 1994, Sifianou 1992). Από τη μια πλευρά, επιστρατεύονται στρατηγικές ενίσχυσης της ευχαριστίας, που υπογραμμίζουν την ειλικρίνεια και προστατεύουν το θετικό πρόσωπο του ομιλητή. Σύμφωνα με τους Bodman και Eisenstein (1988) η έκταση της ευχαριστίας επηρεάζεται από τον βαθμό αίσθησης υποχρέωσης του ομιλητή. Έτσι, στην ελληνική κοινωνία με τις επεξεργασμένες ευχαριστίες, ακόμα και σε τυπικά περιβάλλοντα, επιδιώκεται να αρθεί αυτή η αίσθηση υποχρέωσης και να αποκατασταθεί -έστω λεκτικά- η ισορροπία στη σχέση των συνομιλητών. Παράλληλα, από μια άλλη πλευρά, είναι συχνή η επιλογή της εμμεσότητας σε οικεία περιβάλλοντα, σε μια προσπάθεια αποφυγής των συνδηλώσεων τυπικότητας του ρητού επιτελεστικού *ευχαριστώ* και ενίσχυσης του θετικού προσώπου (ένδειξη εγγύτητας, αλληλεγγύης).

Οι πραγματώσεις της ευχαριστίας από μαθητές της Ελληνικής ως Γ2 έδειξαν ότι η έλλειψη γραμματικής ικανότητας και πραγματογλωσσικών μηχανισμών μπορεί να εμποδίσει την κοινωνιοπραγματολογικά κατάλληλη επιτέλεση της πράξης (Μπέλλα 2015: 179). Όταν, όμως, κατακτώνται, επιστρατεύονται. Ταυτόχρονα και η έλλειψη κοινωνιοπραγματολογικής γνώσης, ακόμα και στα προχωρημένα επίπεδα, αποτελεί εμπόδιο (Μπέλλα 2015: 187, Bodman & Eisenstein 1988). Συγκεκριμένα, οι μαθητές φαίνεται να αγνοούν την τάση ενίσχυσης της ευχαριστίας σε ιεραρχημένα περιβάλλοντα και τη δυνατότητα έμμεσης πραγμάτωσης σε οικεία περιβάλλοντα, δύο στοιχεία που υποστηρίζουν με διαφορετικό τρόπο το θετικό πρόσωπο του ομιλητή και προσανατολίζονται στη θετική ευγένεια. Έτσι οδηγούνται σε πραγματώσεις που προδίδουν τυπικότητα και ενίοτε αγνωμοσύνη, για τα δεδομένα της Ελληνικής. Παράλληλα, επιβεβαιώνεται ότι, παρά τη συχνότητα της ευχαριστίας στην καθημερινή αλληλεπίδραση η επιτυχής πραγμάτωσή της από ΜΦΟ αποτελεί πρόκληση λόγω και της αποκριτικής φύσης της (Schauer & Adolphs 2006: 122) που τους αναγκάζει να εκφραστούν αμέσως μετά τον συνομιλητή, χωρίς τη μεσολάβηση χρόνου προετοιμασίας.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί πως η παρούσα εργασία υπόκειται σε περιορισμούς. Το δείγμα τόσο των ΦΟ όσο και -κυρίως- των μαθητών της Ελληνικής σε κάθε επίπεδο είναι πολύ περιορισμένο. Για ασφαλέστερα αποτελέσματα χρειάζεται να διερευνηθούν κι άλλες πτυχές της ευχαριστίας, να αξιοποιηθούν και άλλα εργαλεία και να χαρτογραφηθούν οι στρατηγικές ευγένειας που την υποστηρίζουν, ώστε να οδηγηθούμε σε διδακτικές προτάσεις. Τέλος, καθοριστική θα ήταν η συμβολή της διαχρονικής έρευνας στην εξέταση της επίδρασης της διδασκαλίας στην πραγμάτωση της γλωσσικής πράξης. Παρά τους παραπάνω περιορισμούς, η συμβολή της έρευνας έγκειται στην προσπάθεια να φωτιστούν για πρώτη φορά κάποιες πτυχές της γλωσσικής πράξης της ευχαριστίας στα Ελληνικά.

Βιβλιογραφία

- Μπέλλα, Σπυριδούλα. 2015. *Πραγματολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Aijmer, Karin. 1996. *Conversational Routines in English: Convention and Creativity*. London & New York: Longman.
- Antonopoulou, Eleni, and Maria Sifianou. 2003. Conversational Dynamics of Humour: the Telephone Game in Greek. *Journal of Pragmatics* 35:741-769.
- Bardovi-Harlig, Kathleen. 2001. Empirical Evidence of the Need for Instruction in Pragmatics. In *Pragmatics in language teaching*, edited by K. Rose and G. Kasper, 13-32. New York: Cambridge University Press.
- Bardovi-Harlig, Kathleen, Marda Rose, and Edelmira Nickels. 2008. The Influence of First Language and Level of Development in the Use of Conventional Expressions of Thanking, Apologizing, and Refusing, In *Selected Proceedings of the 2007 Second Language Research Forum*, edited by M. Bowles, R. Foot, S. Perpinan and R. Bhatt, 113-130.
- Bella, Spyridoula. 2009. Invitations and Politeness in Greek: the Age Variable. *Journal of Politeness Research* 5:243-271.
- Bella, Spyridoula. 2014. Developing the Ability to Refuse: A Cross-sectional Study of Greek FL Refusals, *Journal of Pragmatics* 61:35-62.
- Bella, Spyridoula. 2016. Responding to Thanks: Divergence between Native Speakers and FL Learners of Greek and the Consequences for Establishing Rapport, *Glossologia*, 24:61-73.
- Blum-Kulka, Shoshana., Juliane House and Gabriele Kasper. 1989. Investigating Cross-cultural Pragmatics: an Introductory Overview. In *Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies*, edited by Sh. Blum-Kulka, J. House, and G. Kasper, 1-34. New Jersey: Ablex.
- Bodman, Jean, and Miriam Eisenstein. 1988. May God Increase Your Bounty: the Expression of Gratitude in English by Native and Non-native Speakers. *Cross Currents* 15:1-21.
- Brown, Penelope, and Stephen Levinson. 1987. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coulmas, Florian. 1981. "Poison to your soul" Thanks and Apologies Contrastively Viewed, In *Conversational routine: Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*, edited by F. Coulmas, 69-91. The Hague: Mouton.
- De Pablos-Ortega, Carlos. 2011. The Pragmatics of Thanking Reflected in the Textbooks for Teaching Spanish as a Foreign Language, *Journal of Pragmatics* 43(9):2411-2433.
- De Pablos-Ortega, Carlos. 2015. Thank You for a Lovely Day! Contrastive Thanking in Textbooks for Teaching English and Spanish as Foreign Languages, *Sociocultural Pragmatics* 3(2):150-173.
- Demir, Cuneyt, and Mehmet Takkak. 2016. Contrastive Pragmatics: Apologies & Thanks in English and Italian, *International Journal of English Linguistics*, 6(1):73-85.
- Díaz Pérez, Francisco Javier. 2005. The Speech Act of Thanking in English. Differences between Native and Non-native Speakers' Behavior. *Revista de Filología inglesa*, 26:91-102.
- Economidou-Kogetsidis, Maria. 2008. Internal and External Mitigation in the Interlanguage Request Production: The Case of Greek Learners of English, *Journal of Politeness Research* 4:111-138.

- Eisenstein, Miriam, and Jean Bodman. 1993. Expressing Gratitude in American English. In *Interlanguage pragmatics*, edited by G. Kasper, and Sh. Blum-Kulka, 64-81. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Félix-Brasdefer, César. 2007. Pragmatic Development in the Spanish as a FL Classroom: a Cross-sectional Study of Learner Requests. *Intercultural Pragmatics*, 4:253-286.
- Félix-Brasdefer, César. 2010. Data Collection Methods in Speech Act Performance: DCTs, Role Plays and Verbal Reports, In *Speech Act Performance: Theoretical, empirical and methodological issues*, edited by A. Martínez-Flor, and E. Usó-Juan, 41-56. John Benjamins Publishing Company.
- Haverkate, Henk. 1993. Acerca de los Actos de Habla Expresivos y Comisivos en Español. In *Aproximaciones Pragmalingüísticas al Español*, edited by H. Haverkate, K. Hengeveld, and G. Mulder, 149-180. Amsterdam: Rodopi.
- Hinkel, Eli. 1992. Pragmatics of Interaction: Expressing Thanks in a Second Language, *Applied Language Learning*, 5(1):73-91.
- Jung, Woo-hyun. 1994. Speech acts of “Thank you” and Responses to it in American English, paper presented at the Annual Meeting of the American Association for applied Linguistics (16th Baltimore, MD, March 1994).
- Kia, Elnaz, and Mohammad Salehi. 2013. The Effect of Explicit and Implicit Instruction of English Thanking and Complimenting Formulas on Developing Pragmatic Competence of Iranian EFL Upper-Intermediate Level learners, *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 3(8): 202-215.
- Koutsantoni, Dimitra. 2005. Greek Cultural Characteristics and Academic Writing. *Journal of Modern Greek Studies* 23(1):97-138.
- Lanteigne, Betty, and Peter Crompton. 2011. Analyzing the Use of “Thanks to You”: Insights for Language Teaching and Assessment in Second and Foreign Language Contexts, *Research in Language*, 9(2):29-50.
- Lakoff, Robin. 1973. The Logic of Politeness, or Minding Your P’s and Q’s. In *Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*, 292-305. Chicago: Chicago Linguistic Society.
- Leech, Geoffrey. 1983. *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
- Özdemir, Çiğdem, and Seyed Ali Rezvani. 2010. Interlanguage Pragmatics in Action: Use of Expressions of Gratitude, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 3:194-202.
- Pavlidou, Theodossia. 1994. Contrasting German and Greek Politeness and the Consequences. *Journal of Pragmatics* 21(5):487–511.
- Rose, Kenneth, and Gabriele Kasper. 2001. *Pragmatics in language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schauer, Gila. 2009. *Interlanguage Pragmatic Development: The Study Abroad Context*. London: Continuum.
- Schauer, Gila, and Svenja Adolphs. 2006. Expression of Gratitude in Corpus and DCT Data: Vocabulary, Formulaic Sequences, and Pedagogy, *System* 34:119-134.
- Searle, John. 1969. *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sifianou, Maria. 1992. *Politeness Phenomena in England and Greece: A Cross-cultural Perspective*, Oxford: Oxford University Press.
- Yuan, Yi. 2001. An Inquiry into Empirical Pragmatics Data-gathering Methods: Written DCTs, Oral DCTs, Field Notes and Natural Conversations, *Journal of Pragmatics* 33:271-292.